

képviselésének stratégiáját. Legújabbban a „harmonikus társadalom” – szóválasztásában Kon Fu-cse „Nagy Harmóniájára” célzó - eszménye került napirendre a nyugati hagyományos demokratikus értékek színpévével, amely legalább verbálisan végérvényesen kiváltja a korábbi kommunista jövőképet: jogállamiság, szociális igazságosság és stabilitás, „good governance” stb. Az aktuális nyugatellenesség ez esetben a neoliborális piaci társadalom elutasításában rejlik.

A kínai újnacionalizmus: a gazdasági-politikai elit felzárkóztató nacionalizmusából és a társadalmi tömegek integrációját szem előtt tartó össz-népi (soha nem etnikai) nacionalizmusból összegyúrt államnacionalizmus. Ennek a támogatottsága egyelőre jóval erősebb, mint a rendszerellenzékkel való alkalmi vagy tartós azonosulás. Az össz-népi összetevő az, amelyik kulturálisan is megjelenik – a kínai kulturális örökség egyszerűsége, fel-emelő nagysága értelmében, és amelyik felveszi a patriotizmus elemeit is. Ma már elengedhetetlen a kulturális elem, noha rendszerkritika forrásává válhat. A kultúrpolitika feszült figyelemmel követi a közbeszédet, hogy azonnal kiszűrhesse az esetleges disszonáns hangokat. De a patriotizmust is megfelelő korlátok között kell tartani ahhoz, hogy a japán agressziók emlékezete, a csendes-óceáni háború tankönyvi feldolgozása vagy egyes szigetek és tengeri olaj- vagy gázlelőhelyek hovatarozása körül felcsapó mozgolódások ki ne csússzanak az ellenőrzés alól.

Komáromi Sándor

Identitás, sérelmek és politikai aktivitás

Közelmúltbeli adatok az Izraelben élő palesztinok közösségről

Lowrance, Sherry: Identity, Grievances, and Political Action: Recent Evidence from the Palestinian Community in Israel = International Political Science Review, Vol. 27, No. 2 (2006), 167–190 p.

Az egyesült államokbeli Univerity of Georgia nemzetközi ügyekkel foglalkozó intézetében oktató szerző tanulmánya a kollektív sérelmek és identitásnak az etnikai konfliktusok kibontakozásában játszott szerepén túlmenően az egyén politikai aktivitása és identitása, illetve az általa elszenvedett sérelmek közötti összefüggéseket vizsgálja egyetlen konkrét példa, nevezetesen az Izrael Állam területén élő palesztin lakosság körében végzett kutatásai során szerzett empirikus adatok eredményeire támaszkodó kvantitatív elemzése által. A kiválasztott célcsoport tagjai által adott

válaszok különösen alkalmasnak látszanak a tanulmány szerzője számára, hogy általuk tesztelje az egyének az államhoz való kötődése és esetleges sérelemvezérelte politikai aktivitása között kimutathatónak vélt hipotézisek relevanciáját.

Az identitás összetett, változó, sok rétegből összetevődő és szituációhoz kötött viszonyrendszer az egyén és egy vagy több csoport között, amely sokkal inkább erőteljes érzelmi reakciók kiváltására képes pszichológiai irányultásnak, mintsem egy viszonylag semleges és relatíve egyszerűen leírható magatartásformának tekinthető. Különösen igaz ez az Izrael Állam területén élő arabok politikai magatartására, hiszen őket a zsidó kontra arab alapvető identitásbeli választóvonalon túlmenően nem kevésbé osztja meg a politikai paletta szerinti jobb-, illetve baloldali elkötelezettségük, vallásos vagy ateista irányultságuk, sőt a muzulmán, keresztény, illetve drúz vallási csoportokhoz való tartozásuk kérdése is. Ezen bonyolult identitáskomplexumból a tanulmány két alapvető kérdésre keres választ, hogy 1.) az Izraelben élő palesztin lakosság politikai értelemben miért tiltakozik? illetve, hogy 2.) miért olyan mértékben tiltakozik, amilyen mértékben az empirikusan tettenérhető? – valamint – immár az általánosabb kérdésfeltevés szintjén –, hogy ebben a tiltakozásban milyen szerepet játszik az egyének az állammal kapcsolatos véleménye.

A kollektív politikai véleménynyilvánításban komoly szerepet játszó etnikai sérelmek okai számosak lehetnek: így gazdasági, szociális és kulturális természetűek egyaránt (földtulajdon hiánya, súlyos jövedelemkülönbségek, lakhatási, foglalkoztatási és iskoláztatási nehézségek stb.). Mindezt tetézheti, a politikai tiltakozás hagyományostól eltérő formáit pedig erősítheti, ha az iménti hátrányok egyúttal a politikai részvételbe kapcsolódás korlátozásával párosulnak (egyenlőtlen választási rendszer, a politikai döntéshozataltól való szándékos távortartása az érintetteknek). Az egyének szintjén a politikai aktivitást motiváló tényezők mindazonáltal ennél jóval többértűbbek lehetnek, így komoly befolyást gyakorolhatnak rá az egyén személyes sikerkilátásai, szociális és gazdasági helyzete, személyes kezdeményezőkézsége és erőforrásai, továbbá a saját identitásának érvényre juttatását célzó egyéni vágya is. Társadalmi szinten természetesen a politikai lehetőségek szerkezete, az egyes csoportok erőforrásai és az állami elnyomás mértéke egyaránt keretek közé szorítja az egyéni iniciatívák lehetséges mozgásterét. Mindezek figyelembevételével a tanulmány első hipotézise így szól: az elszenvedett sérelem mértéke befolyással van az egyén politikai tiltakozásának valószínűségére.

Az egyéni sérelmek mellett nem kisebb szerepet tölt be az etnikai identitás kérdése. Az etnikai hovatarozás jelentőségét modern környezetben teoretikusan vizsgáló kutatások közül sokan a tradicionális (azaz mára

már jelentősen megkopott hatékonysági fokon működő) családi és rokoni kötelékek szerepéhez és működés módjához hasonlítják az etnicitás funkcióját. Ennek értelmében az etnikai hovatartozás hangsúlyos kifejeződése aktívan hozzájárulhat a szolidaritásérzés, a kölcsönös együttműködés, az egységes értékhierarchiák és viselkedési normák kialakulásához és fenntartásához csakúgy, mint a közösen elfogadott normáktól elütő viselkedésmódok közösség általi szankcionálásához. A közös politikai magatartás befolyásolását nem kevésbé érinti az etnicitás rokoni kötelékeket helyettesítő, illetve felváltó érzelmi potenciálja, amelyre különösen hatékonyan tud építeni az ún. „szimbolikus politizálás”.

Egy adott etnikai közösség státuszának kijelölésében és önbecsülésének meghatározásában döntő szerepet játszik az államhoz való viszonyulás szerkezete, ezért az etnikai mobilizáció és az etnikumok közötti versengés kulcsfontosságú célkitűzése az államhatalom megszerzése. Az etnikailag elfogult, ún. „nemzetiesítő” államokban a többség-kisebbség viszony ennek következtében az utóbbi csoporthoz tartozók számára önbecsülésük elvesztéséhez és identitásválsághoz vezethet, ezáltal a kisebbséghez tartozók előtt hátrányos helyzetük megváltoztatására tehát lényegében két lehetőség mutatkozik: 1.) az állam fölötti hatalmat monopolizáló domináns etnikai csoporthoz történő hasonulás (lényegében az asszimiláció) 2.) tudatos azonosulás az alacsonyabb státuszú saját csoporttal, és ezáltal aktív küzdelem vállalása a csoport státuszának emelése érdekében.

A kisebbségi csoportokhoz tartozók számára tehát mindig lehetőség nyílik több – legalább két – lehetőség közül választani, ami jól megmutatkozik az egyén önazonosságának definiálásában is. Különösen jól vizsgálható ez az Izraelben élő palesztinok önelnevezésével kapcsolatban, ahol a magukat leginkább palesztinokként megnevezők a legkevésbé, míg az önmagukat izraeliként megnevezők pedig a leginkább hajlamosak azonosulni az állammal, amelynek az állampolgárai közé számítnak. Mindezekből következik a szerző második és harmadik hipotézise, nevezetesen: minél inkább palesztinnak tekinti magát valaki, annál valószínűbb, hogy részt vesz politikai tiltakozásban (2. számú hipotézis); illetve, hogy a sérelmek tiltakozásra gyakorolt hatása konkrét összefüggésben áll az egyén identitásával (3. számú hipotézis).

A fentebbi három hipotézis relevanciáját a szerző egy 2001. január és májusa között (az 1967-es határok előtti) izraeli területeken élő arab lakosságot teljesen leképező reprezentatív mintavételben szereplő 1202 válaszadóval készített személyes interjúja révén nyert adatok statisztikai feldolgozása során kapott eredményekkel szembesítette.

Izrael Állam 1948-as kikiáltása után a zsidó állam területén élő arabok többségét elűzték szülőföldjéről, a helyben (azaz az 1949-es tűzszüneti

vonaltól határolt területeken belül) maradók pedig kevesebb mind húsz százalékát alkották az új ország lakosságának, területileg sok helyütt szét-szórva élnek (a többségük azonban a mai napig az észak-izraeli Galilea területén tömörülnek). Az egymást követő arab-izraeli háborúk következményeként – azaz mindenekelőtt bel- és külbiztonsági okokból – az Izrael területén maradt és izraeli állampolgárságú palesztin lakosság 1966-ig szigorú katonai ellenőrzés alatt állt. Jóllehet, az izraeli palesztinok állampolgári jogainak gyakorlásában az arab-izraeli háborúk virulens szakaszának lezárultát követően jelentős változások álltak be, mindazonáltal – tekintettel a zsidó állam hivatalos cionista ideológiájára és biztonságpolitikai szempontjaira – az izraeli palesztinok gazdasági-szociális helyzetük okán a mai napig másodrangú állampolgárnak érezhetik magukat zsidó honfitársaikhoz képest. Az izraeli palesztinok korlátozott földtulajdonlása, lakóhelyeik és iskoláik infrastrukturális elmaradottsága és egyes álláshelyekből való kirekesztettségük mellett komoly korlátozást szenved politikai érdekképviselőik is, mindenekelőtt a központi hatalom szintjén. A kneszet, azaz az izraeli törvényhozás 2002-ben még az ország alkotmányát és a politikai pártokról szóló törvényt is módosította annak érdekében, hogy az Izrael Állam demokratikus és zsidó voltát elvető politikai mozgalmakat ki lehessen zárni a választási küzdelemből. Jóllehet az izraeli Legfelsőbb Bíróság nem feltétlenül hagyja jóvá a fentebbi elvek mentén eljáró Központi Választási Bizottság döntéseit (ahogy az a 2003-as országgyűlési választások idején is történt), mindazonáltal az Izraelben működő palesztin pártok és politikai szervezetek működése jórészt a zsidó állami intézmények feltételekhez kötött jóindulatától függ. Ehhez járul, hogy – általános izraeli vélekedés szerint – arab párt sohasem kaphat kormányzati pozíciót Izraelben, következésképpen az izraeli palesztinok állami szinten sohasem juthatnak politikai döntéshozó szerephez.

Az izraeli politikai rendszerben marginalizálódó palesztin kisebbség parlamenten kívüli politikai aktivizálódása már a katonai igazgatás feloldását követően, azaz az 1960-as évek végétől megélné, és egyre erőteljesebb tiltakozó mozgalom formáját öltötte olyan események következtében, mint az illegálisnak minősített arab telepek felszámolása, egyes arab földek kisajátítása, a libanoni háború vagy az első és második palesztin intifáda kirobbanása. Mindezen konfliktusok eskalálásával párhuzamosan – dacára az izraeli állami szervek fokozott erőfeszítéseinek, melyek értelmében igyekeztek heterogén gyökerű és identitású „arab származású izraeliekké” formálni a palesztinokat – az utóbbi két-három évtizedben a nem zsidó izraeliek egyre kevésbé érzik magukat arabnak, és a körükben egyre inkább formálódóban van egy tudatosan önálló palesztin identitás. Ez részben az izraeli palesztinok növekvő iskolázottságával és gyengülő

lokális-rokoni kötelékeivel áll összefüggésben. Másfelől – párhuzamban az 1967-es ún. „hatnapos háborúban” elszenvedett kudarcélménnyel, továbbá az izraeli igazgatás alá került palesztin területeken élő sorstársaikkal való szorosabb kommunikációjuk következtében – az izraeli palesztinokat egyre gyengülő arab nacionalizmus és mindinkább erősödő palesztin nacionalizmus hatja át, amelyre különösen nagy hatást gyakorolt a közelmúltbeli két intifáda kirobbanása.

A tanulmány szerzője által elvégzett 2001-es felmérés során a megkérdezettek a válaszadó identitására vonatkozó hétféle lehetséges opcióból az alábbi megoszlású feleleteket adták: 6 százalékuk izraelinek, 21,8 százalékuk izraeli arabnak, 6,4 százalékuk arabnak, 9,7 százalékuk izraeli palesztinnak, 36,2 százalékuk Izraelben élő palesztinnak, 17,4 százalékuk palesztinai arabnak, 2,5 százalékuk pedig palesztinnak vallotta magát. A választott önmegnevezés sorrendje egyúttal az államtól és annak hivatalos politikájától való személyes távolságtartás erősségét is kifejezi, amennyiben az illető a leginkább „palesztinnak” és a legkevésbé „izraelinek” tekinti magát. A számokból világosan megállapítható tehát, hogy az Izraelben élő palesztinok hozzávetőleg kétharmada részben vagy teljesen palesztinnak tekinti magát, következésképpen saját identitása meghatározásában Izrael Állam csupán mint állampolgársága és lakóhelye földrajzi megnevezéseként (vagy akként sem) játszik szerepet. Kevéssel több mint egyharmaduk viszont önmeghatározásában is vállalja az izraeli jelzõt, ezáltal implicite elfogadja a zsidó állam közbeszédében rá és a közösségére vonatkozó elnevezés legitimitását.

A válaszadók identitására vonatkozó önmeghatározásából kiindulva szoros megfeleléseket lehet megállapítani politikai meggyőződésük és véleménynyilvánításukra nézvést is, amelyeket a tanulmány szerzője faktoranalízisen alapuló táblázatokban foglalt össze három kérdés köré csoportosítva. A kérdések egyfelől az Izraelben élő palesztinokat ért sérelmek és diszkrimináció erősségére, másfelől az izraeli araboknak az ország politikai életében kifejtett befolyásának mértékére, harmadrészt pedig Izrael Államnak a kisebbségek iránt tanúsított demokratikus magatartása értékelésére vonatkoztak. Mindhárom kérdésre a magukat „izraeliként” meghatározók adták a legkisebb, a „palesztinok” pedig a legmagasabb pontszámot, a skála két végpontja között elhelyezkedő válaszadók pontjai pedig egyenletes arányban nőttek az „izraelitől” a „palesztin” végpont felé haladva (azaz az „izraeliek” érezték a legkevésbé a diszkriminációt, tulajdonítottak legnagyobb érdekérvényesítő képességet az araboknak Izraelben, és értékelték demokratikusabbnak Izrael Állam kisebbségi politikáját, a többi válaszadó pedig – értelemszerűen a skálán a másik végpont felé haladva – egyre kevésbé értékelték így a helyzetet). Összefoglalva az iméntieket: minél inkább

tekinti magát valaki palesztinnak Izraelben, annál kevésbé fogadja el Izrael Állam hivatalos önmeghatározását, azaz hogy Izrael egyszerre a zsidó nép állama és demokratikus ország, illetve hogy Izraelnek jogában áll cionista-zsidó államként léteznie. És megfordítva is: minél inkább tekinti magát valaki arabként izraelinek, annál inkább fogadja el legitimként a fentebbi állításokat.

A két „szélsőséges” – mivel egymást kizáró – identitás és a köztes identitások sokféleségének eltéréseit magyarázván a szerző egy többváltozós modell segítségével finomítja tovább az Izraelben élő palesztinok identitását befolyásoló tényezők sokrétűségét. A modell a demográfiai tényezőket (életkor, nem, iskolázottság, jövedelem, felekezeti hovatartozás), a politika iránti elkötelezettséget, a párt-, illetve mozgalmi tagságot vagy szimpátiát, a személyes megszólítottaságot, a személyes sérelmeket, az identitást, valamint e két utóbbi tényező kölcsönhatását vette figyelembe független változóként.

A kapott eredményekből kiviláglik, hogy a szerző tanulmány elején megfogalmazott három hipotézise közül az első és a harmadik (azaz az egyéni sérelmek mértéke befolyással van a válaszadó politikai tiltakozásának valószínűségére, és identitása konkrét összefüggésben áll sérelemérzetével) megerősítést nyert, míg a második hipotézisre messzemenően rácafoltak az empirikus adatok (ergo palesztin identitásának intenzitásából önmagában véve még nem következik automatikusan a válaszadó politikai tiltakozásának a valószínűsége).

A tanulmány zárógondolata az országban élő palesztinok tekintetében az izraeli állami politika előtt álló két lehetségesnek ítélt problémakezelési módra hívja fel a figyelmet. Nevezetesen: 1.) az Izraelben élő zsidók és palesztinok között tatóngó szociális, gazdasági és politikai érdekérvényesítés terén megmutatkozó szakadékok felszámolásában, illetve 2.) a hivatalos állami önmeghatározás és küldetés megváltoztatása, és a kizárólagos „zsidó állam” öndefiníció felcserélése által az Izraelben élő zsidók és palesztinok államaként aposztrofált új berendezkedésen nyugvó modellre való áttérésben, illetve a két opció valamilyen kombinációjának a kialakításában látja a hosszútávú megoldást – hiszen az állampolgárok pozitív érzelmi azonosulása saját államukkal a világ minden pontján jótékony hatással van politikai elégedettségükre.

Lajtai L. László